

ΞΕΝΙΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Γράμμα στον Κωστή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΞΕΝΙΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Γράμμα στον Κωστή

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Ντοκουμέντα – Βιογραφίες

Ξένια Καλογεροπούλου, *Γράμμα στον Κωστή*

Υπεύθυνη έκδοσης: Υβόννη Καρύδη

Διορθώσεις: Αντωνία Γουναροπούλου

Σελιδοποίηση: Αλέξιος Μάστορης

Φιλμ, ηλεκτρονικό μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Φωτογραφία εξωφύλλου: Μερσίνη Τζιμπούλου

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Ξένια Καλογεροπούλου, 2015

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Νοέμβριος 2015

KET A110 ΚΕΠ 871/15

ISBN 978-960-16-6489-7

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665 – ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β ΚΤΕΟ), Τ.Θ. 1213,

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15 – ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Ευχαριστώ τη Μελίτα Κούρκουλου, που στάθηκε δίπλα μου
όσο έγραφα αυτό το «γράμμα».*

Κωστή, αγάπη μου

Κάποτε, όταν με ρωτούσαν οι δημοσιογράφοι αν φοβάμαι τον θάνατο, για να αποφύγω τη σοβαρότητα της ερώτησης τους απαντούσα αυτό που έλεγε ο Μπουνουέλ:

«Αν μπορούσα πού και πού να βγαίνω από τον τάφο μου για να πεταχτώ στο περίπτερο να πάρω μια εφημερίδα και να δω “τι έγινε μετά”, δε θα με πείραζε και τόσο».

Δε φανταζόμουν βέβαια τον εαυτό μου να τρέχει από τον τάφο μου στο περίπτερο. Ένας λόγος που μου άρεσαν τα λόγια του Μπουνουέλ ήταν ότι και τώρα που είμαι ακόμη ζωντανή αναρωτιέμαι συχνά για το «τι θα γίνει μετά». Τι θα γίνουν οι άνθρωποι που γνωρίζουμε και αγαπάμε; Τι θα γίνει στην Ελλάδα, στον κόσμο; Αν η γη μας θα συνεχίσει να υπάρχει, αν τα λόγια και τα έργα των ανθρώπων θα σώζονται ή θα έχουν χαθεί για πάντα.

Δε σκεφτόμουν, όμως, δεν μπορούσα ούτε και ήθελα να

φантаστώ πώς μπορεί να είναι να μην υπάρχει πια κάποιος που μοιραζόταν τη ζωή σου.

Όταν δε θα μπορείς πια ούτε να του μιλήσεις, ούτε να τον χαϊδέψεις, ούτε να του τηλεφωνήσεις ή να του στείλεις ένα e-mail.

Κι αυτό να είναι ανεπανόρθωτο, τελειωτικό.

Ποτέ δε θα μου ξανατηλεφωνήσεις από το γραφείο σου λίγο πιο κει στο δωμάτιό μου για να με ρωτήσεις:

«Χαρά της ζωής μου, τι ώρα λες να φάμε απόψε;»

Ούτε και πρόκειται να ξαφνιαστείς που κάθομαι και σου γράφω. Όπως ξαφνιαστήκα εγώ στην αρχή.

Αλλά σ' όλα όσα κάνω ή σκέφτομαι είσαι πάντα μέσα κι εσύ.

Και σου μιλάω. Κι ας ξέρω πως εσύ δε μ' ακούς.

Τη μέρα που σε κηδέψαμε, δεν μπορούσα ακόμη να πιστέψω ότι σε έχανα για πάντα. Ως τη στιγμή που χάιδεψα για τελευταία φορά το κατεψυγμένο πρόσωπό σου. Τότε ήταν αβάσταχτος ο πόνος. Σαν να μας χωρίζει μια μαχαιριά.

Ύστερα είδα όλους εκείνους που είχαν έρθει για να σε αποχαιρετήσουν. Άλλοι σ' αγαπούσαν γιατί σε γνώριζαν κι άλλοι χωρίς καν να σε γνωρίζουν. Όταν γύρισα σπίτι, κάθισα και έγραφα όλα τους τα ονόματα σαν να ήταν δυνατόν να σου στείλω ένα γραμματάκι για να σου πω ποιοι ήταν εκεί και τι έλεγαν για σένα.

Αν πίστευα όπως πιστεύουν κάποιοι –όλο και λιγότεροι πια– ότι μας βλέπεις «από κει ψηλά», θα ήταν πολύ ανακουφιστικό. Εγώ, όμως, αυτό τον κατάλογο που είχα φτιάξει για σένα το μόνο που μπορούσα να τον κάνω ήταν να τον κλείσω μέσα στον υπολογιστή.

Πέρασαν κάπου πέντε μήνες, κι από τότε σου μιλάω κάθε τόσο, σου στέλνω με τον νου μηνύματα που δε θα λάβεις, αλλά που με κρατάνε δεμένη μαζί σου.

Και θυμήθηκα μέρες και στιγμές που δε θα ήθελα ποτέ να τις ξεχάσω. Και που είχα ανάγκη να μοιράζομαι με σένα που δεν υπάρχεις πια. Να τις ξαναθυμάμαι όπως θα τις κουβέντιαζα μαζί σου.

Θα ήθελα να μπορώ να σου λέω:

«Θυμάσαι;»

Αλλά το μόνο που μπορώ να κάνω πια είναι να λέω εγώ μονάχη μου:

«Θυμάμαι».

Και μετά από τριάντα εφτά χρόνια τόλμησα να ανοίξω το συρτάρι όπου φύλαγα το πρώτο σου γράμμα.

Τότε είχαμε μόλις χωρίσει με τον Γιάννη.¹ Είχαμε καταλάβει κι οι δυο ότι δεν μπορούσαμε πια να ζήσουμε μαζί κι εκείνος μάζεψε μερικά πράγματα κι έφυγε απ' το σπίτι. Από τότε τον έβλεπα μόνο στο θέατρο, καθώς παίζαμε μαζί στη Μάνα του Μπρεχτ που είχες μεταφράσει εσύ.

Κάθε βράδυ, όπως καθόμουν δίπλα του στη σκηνή, κοίταζα τα πόδια του. Φορούσε βαριές στρατιωτικές αρβύλες κι εγώ σκεφτόμουν τα δάχτυλα των ποδιών του, που ήξερα καλά το σχήμα του καθενός και πόσο απαλά ήταν στην αφή και πώς του τα πλήγωνε ο ήλιος το καλοκαίρι.

Στο σπίτι ήμουνα μόνη πια. Σαστισμένη και παγωμένη.

1. Ο ηθοποιός Γιάννης Φέρτης.

Λίγες μέρες αργότερα, η καθαρίστριά μου είπε κάπως απορημένη:

«Ήρθε ένας, ούτε ωραίος ούτε άσχημος, και έφερε αυτό».

Και μου έδειξε ένα τεράστιο μπουκέτο τσιντόνιες, όχι, δεν ήταν μπουκέτο, ήταν ολόκληρο δέντρο, γέμιζε το δωμάτιο.

Και μου έδωσε κι ένα γράμμα, που έλεγε τα εξής:

Παρασκευή

Απόψε ξενουχτώ για να 'μαι πιο κοντά σου, για να σε φέρω πιο κοντά μου. Μια και είναι αυτές οι ώρες που ζεις.

Είναι περασμένες μία –αργά για μένα– κι αναρωτιέμαι πού μπορείς να 'σαι, και με ποιους, πώς θα 'ναι τα κέφια σου, οι ακεφίες σου.

Αν κάθομαι να σου γράψω είναι γιατί μου συμβαίνουν πράγματα που δεν περίμενα. Απ' τη Δευτέρα η ζωή μου αναστατώθηκε, κι αυτό είναι μαζί ωραίο και – δε βρίσκω τη λέξη, αν υπάρχει, συλλογίσου κάτι που είναι πολύ κοντά στην πιο βαθιά ανησυχία, κάτι σαν ίλιγγος. Έμουνα «ήσυχος», σα ναρκωμένος, και ξαφνικά έπαψα να 'μαι. Αυτό το χτυποκάρδι δε φανταζόμουνα πως θα μπορούσε να με πιάσει τόσο γρήγορα, τα 'χω χαμένα. Ίσως σου φάνηκα λιγάκι αμήχανος από μια στιγμή κι έπειτα, λιγάκι αφύσικος. Είναι γιατί από μια στιγμή κι έπειτα το πιο φυσικό θα 'ταν να σε πάρω στην αγκαλιά μου. Τι με σταμάτησε;

Ίσως ο φόβος να παραδεχτώ ότι ξανάρχισα να νιώθω ένα συναίσθημα απαιτητικό, από κείνα που μπορεί να 'ναι πηγή και ευτυχίας και δυστυχίας. Ίσως κι η σκέψη ότι δε σε ξέρω αρκετά, μόλο που ώρες ώρες σε νομίζω διάφανη. Άλλες φορές όμως μου φαίνεται σα να μακραίνεις, σα να σκεπάζεσαι με κάτι που σε κρύβει, που σ' αλλάζει. Τότε μου μοιάζεις δυνατή κι αποφασιστική, σχεδόν απρόσιτη, άσπλαχνα ψύχραιμη. Και τότε ο ίλιγγος ταυτίζεται με τη σκέψη ότι μπορεί να μη σε ξέρω, να μην ξέρω πώς και τι αισθάνεσαι, πώς θα μπορούσα να σε φτάσω, να σου φανερωθώ χωρίς μεσάζοντα, είτε για λόγια πρόκειται είτε για γράμματα.

Ξένια, θα 'θελα να μπω στη ζωή σου όπως μπηχες εσύ στη δική μου. Αν η βιασύνη σε τρομάξει, τότε δε βιάζομαι. Δεν περιμένω άλλωστε να 'ναι όλα πολύ εύκολα. Είμαστε κι οι δυο λιγάκι καρaboτσακισμένοι. Αυτό σημαίνει πως θα πρέπει να 'μαστε ανεξάντλητα τρυφεροί κι υπομονετικοί. Εγώ νομίζω πως το μπορώ. Είμαι ανάστατος, αλλά μαζί με τη βαθιά ανησυχία αισθάνομαι πως η ευτυχία είναι δυνατή.

Κωστής

Τα 'χασα, αναστατώθηκα κι εγώ. Είχα αργήσει όμως για την πρόβα κι έπρεπε να τρέξω στο θέατρο.

Όταν με είδε ο Σταμάτης με ρώτησε:

«Τι έχεις;»

Κι εγώ:

«Έλαβα ένα γράμμα που...»

«Από ποιον;»

«Δε σου λέω».

Κι ο Σταμάτης έσκυψε και μου φιθύρισε στ' αυτί:

«Σκαλιόρας».

Υποθέτω πως θα κοκκίνισα σαν κοριτσόπουλο.

Όταν σε είδα το βράδυ, σου είπα – αν θυμάμαι καλά...

Όχι, θυμάμαι τι σου είπα, δεν το ξέχασα ποτέ.

Σου είπα περίπου αυτά:

«Έτσι όπως είμαι τώρα θα μπορούσα να σου πω ναι επειδή χρειάζομαι παρηγοριά. Θα μπορούσα όμως και να σου πω όχι, ακριβώς επειδή είμαι τόσο χάλια. Λοιπόν, δεν μπορώ να σου πω τίποτα».

Κι έτσι αρχίσαμε να κάνουμε παρέα σαν δυο έφηβοι του '50.

Βγαίναμε κάθε βράδυ μαζί. Μετά τα μεσάνυχτα όμως.

Μιλούσαμε ασταμάτητα. Κι ύστερα ένα πρώτο φιλί, ένα δεύτερο, ώσπου γίναμε ζευγάρι.

Για τριάντα εφτά ολόκληρα χρόνια.

Πάντα με μάλωνες όταν έλεγα ή έγραφα «ολόκληρα χρόνια». Ακριβολόγος όπως ήσουν, έβρισκες αυτή την έκφραση εντελώς γελοία. «Λες και υπάρχουν χρόνια ολόκληρα και μισά».

Ίσως τα δικά μας χρόνια να μην μπορώ πια να τα θεωρώ εντελώς «ολόκληρα», μια κι έχω ξεχάσει τόσα. Και μάλιστα τώρα που γερνάω και ξεχνάω όλο και πιο πολλά.

Αυτά όμως που θυμάμαι δε θέλω να τα ξεχάσω.

Όπως την πρώτη μας «εκδρομή» στο Πήλιο.

Παίζαμε ακόμη τη Μάνα, αλλά κάποια στιγμή θέλησα να σου γνωρίσω το σπιτάκι μου στις Μηλιές. Θα φεύγαμε μεσάνυχτα της Κυριακής, μόλις τέλειωνε η παράσταση. Μόνο για μιάνμιση μέρα. Είχα αρχίσει να πλέκω ένα κασκόλ με χαρούμενα χρώματα για να το φορέσω όταν θα φεύγαμε. Αλλά περνούσε η ώρα και δεν προλάβαινα να το τελειώσω. Αυτό φάνηκε φοβερά σημαντικό στα κορίτσια του θιάσου και η καθεμιά τους, μόλις έβγαινε για λίγο από τη σκηνή, έπιανε τις βελόνες κι έπλεκε με τρομερή βιασύνη. Στο τέλος έφυγα με ένα αρκετά πρωτότυπο κασκόλ που είχε φράντζες μόνο από τη μια του άκρη. Τα κορίτσια μού το φόρεσαν με γέλια και ευχές. Ήταν λίγο σαν να φεύγαμε για ταξίδι του γάμου.

Ταξιδέψαμε όλη νύχτα και κοιμηθήκαμε για πρώτη φορά στο σπίτι μου, κουκουλωμένοι με μια χοντρή κουβέρτα που είχε πλέξει κάποτε μια θεία του Γιάννη για κείνον και για μένα.

Την άλλη μέρα με πήγες βόλτα στον Μυλοπόταμο. Δεν είχα ξαναπάει εκεί ποτέ. Ήταν χειμώνας και είχε τεράστια κύματα. Τα χαζεύαμε αγκαλιασμένοι, ευτυχισμένοι. Μόνο σε μια στιγμή θυμήθηκα τον Γιάννη, και σκέφτηκα ότι ήταν κρίμα που δεν τα έβλεπε κι εκείνος. Ένας μικρός πόνος ξεμύτισε πάλι κάπου μέσα μου, αλλά μόνο για μια στιγμή.

Ξαναπήγαμε κι άλλες φορές ταξιδεύοντας μεσάνυχτα σε χειμωνιάτικες νύχτες. Παρκάραμε στο καλντερίμι λίγο πριν ξημερώσει κι ανεβαίναμε στο σπίτι ξεπαγιασμένοι, με τους φακούς στο χέρι.

Ξαναπήγαμε και πιο φρόνιμα, για Πάσχα, ή για τα κα-

λοκαίρια που μέναμε πολύν καιρό δουλεύοντας ο καθένας τα δικά του, διαβάζοντας ο ένας στον άλλον αυτά που είχαμε γράψει.

Τα βράδια καθόμασταν στο ταρατσάκι χαζεύοντας τ' αστέρια κι ακούγοντας την ησυχία της νύχτας.

Τριάντα επτά ΟΛΟΚΛΗΡΑ χρόνια.

Όταν μου διάβασες πρώτη φορά δικά σου ποιήματα σε απογοήτευσα λέγοντας:

«Αυτά εγώ τα ξέρω όλα».

«Ποια όλα; Τι εννοείς;»

«Αυτά που λένε τα ποιήματα για σένα, τα ξέρω όλα πια».

Κι ύστερα σε πείραζα λέγοντας:

«Για μένα όμως δεν έγραψες ποτέ, ούτε ένα ποιηματάκι».

Μου έγραψες ένα, χρόνια αργότερα. Όταν ήσουν άρρωστος και το μυαλό σου σιγά σιγά χανόταν, έτσι που δεν ήξερα πια τόσα για σένα.

«Φέρε μου χαρτί και στιλό».

Κι ύστερα είπες:

«Να, σου έγραψα ένα ποίημα».

Πήρα το χαρτί στα χέρια μου κι είδα πως είχε πάνω κάτι περίεργα σχέδια, σαν ιερογλυφικά.

«Ωραίο είναι» είπα «αλλά δεν έχει υπογραφή».

Έφτιαξες κάτω κάτω άλλο ένα παράξενο σχήμα κι εγώ φύλαξα το ποίημα στο συρτάρι, μαζί με το πρώτο σου γράμμα.

Μια μέρα στο νοσοκομείο σου διαβάσαμε με τον γιο σου ένα παλιό σου ποίημα. Σου άρεσε το τετράστιχο που επανέρχεται σε κάθε του στροφή.

Στάζει η βρύση
δίχως βιάση
η ζωή μου
θα περάσει

Δεν ήξερες ότι εσύ το είχες γράψει αλλά σου άρεσε, σου έκανε καλό να το λες και να το ξαναλές.

Στάζει η βρύση
δίχως βιάση
η ζωή μου
θα περάσει

Τώρα η μόνη μου συντροφιά στο σπίτι είναι η Τιτίνα. Στα επτά χρόνια που μένει στην Αλκμάνος δεν κατάφερα να την αγαπήσω όσο τις άλλες μας γάτες. Όταν όμως γυρίζω στο σπίτι τα βράδια με περιμένει.

Βγαίνοντας από το ασανσέρ την ακούω να κουτουλάει στην πόρτα από την ανυπομονησία της. Κι όταν ξεκλειδώνω και μπαίνω μέσα, με υποδέχεται ξαπλωμένη ανάσκελα να τρίβεται στο πάτωμα από ευτυχία. Κι είναι τέτοια η ανακούφιση που κάποιος με περιμένει, που της μιλάω τόσο τρυφερά ώστε εκείνη τη στιγμή πιστεύω πως την αγαπάω.

Όταν ήσουν εσύ εδώ και με περίμενες να γυρίσω από

το θέατρο –όποια γάτα κι αν είχαμε–, καθώς έμπαινα μέσα μου έλεγες:

«Η γάτα σου σε πήρε χαμπάρι».

Και μια φορά, ούτε θυμάμαι ποια γάτα είχαμε τότε, άνοιξα την πόρτα και σε βρήκα να με υποδέχεσαι ξαπλωμένος ανάσκελα, να τρίβεις την πλάτη σου στο πάτωμα από ευτυχία.

Μοιρασθήκαμε πολλά με τις γάτες μας. Τα βράδια μετά το θέατρο με υποδεχόσουν συχνά με αναμμένο το τζάκι και ξαπλώναμε αγκαλιά στον καναπέ κοιτάζοντας τη φωτιά (ή και την τηλεόραση). Και τότε φώναζα:

«Μουτζούρα παρτούζα!»

Κι αμέσως έφτανε τρέχοντας η γάτα μας και κοιτάζοντας το σύμπλεγμα στον καναπέ έψαχνε το κατάλληλο σημείο για να χωθεί κι αυτή ανάμεσά μας.

Η τωρινή μας γάτα, η στριμμένη Τιτίνα, σε είχε δαγκώσει αρκετές φορές, κι εμένα με δαγκώνει και με γρατζουνάει, και αν είχα βρει κάποιον που να δεχόταν να την πάρει, μάλλον θα την είχα αποχωριστεί. Όταν όμως έρχεται στο κρεβάτι μου, το σιγανό της γουργουρητό και το βάρος του κορμιού της πάνω στο δικό μου μου φέρνουν μια πολύτιμη ανακούφιση.

Αυτή η γάτα με τον κωλοχαρακτήρα μπορεί να είναι η τελευταία μας γάτα. Ίσως ούτε κι εγώ να προλάβω να πάρω μια άλλη.

Άλλωστε πώς να το κάνουμε, αυτή είναι η τελευταία πράξη της ζωής μου. Μπορεί βέβαια να διαρκέσει πολύ ακόμα, μπορεί και πολύ λίγο.

Θα ήθελα όμως να ήξερες το θαύμα που συμβαίνει.

Ότι παρόλο που ο συμπρωταγωνιστής μου δεν είναι πια κοντά μου, παρόλο που μου λείπει τόσο πολύ, αυτή η τελευταία πράξη μού δίνει χαρές που δεν τις περίμενα.

Προχτές έκανε μια γερή βροχή, μια καταιγίδα, από κείνες που βλέπουμε πιο συχνά στο Πήλιο παρά στην Αθήνα.

Έριξα μια ματιά στο μπαλκόνι μας που, παρόλο που είναι σκεπαστό, μαζεύει χάμω κάμποσο νερό. Και όπως κοιτούσα τις δυο μας ψάθινες πολυθρόνες, είδα κάτι που είχα πολύ καιρό να προσέξω. Ότι στα πόδια τους φοράνε κάτι μαύρα πλαστικά παπουτσάκια.

Και θυμήθηκα εσένα που είπες:

«Τα πόδια τους θα σαπίσουν με το νερό, κάτι πρέπει να κάνω».

Και τους έφτιαξες τα μαύρα τους παπουτσάκια.

Για κάτι τέτοια σε θαύμαζα πάρα πολύ. Μαστορέματα με πρίζες και καλώδια, και διάφορες μικρές ευρεσιτεχνίες που τις επινοούσες με πολλή σκέψη και τις εφάρμοζες υπομονετικά.

Όποτε όμως σου εξέφραζα τον θαυμασμό μου, εσύ μου έλεγες:

«Για κάτι τέτοια με θαυμάζεις, όχι γι' αυτά που γράφω».

Πώς να σου εξηγήσω ότι το να γράφει κάτι καλό ο Σκαλιόρας μού φαινόταν φυσικό. Τα μαστορέματα, όμως...

Τακτοποιώντας τα χαρτιά σου, βρήκα ένα γράμμα μου από μια περιοδεία στην Αυστραλία, όπου σου έγραφα ότι εκεί –εκτός από θέατρο– παίζαμε μανιωδώς και Mastermind.

Ούτε θυμάμαι πια τι σόι παιχνίδι ήταν αυτό.

Διαβάζοντας όμως το γράμμα, αναδύθηκε μέσα μου απότομα και οδυνηρά η εικόνα των δυο μας να παίζουμε Mastermind μια ολόκληρη, ατέλειωτη νύχτα.

Δεν το κάναμε για διασκέδαση, το κάναμε από απελπισία.

Ήμουν έγκυος και είχα ακατάσχετη αιμορραγία και αβάσταχτους πόνους. Αλλά ο γιατρός είχε πει:

«Περίμενε ως το πρωί, μπορεί να είναι ακόμη ζωντανό».

Κάτι έπρεπε να κάνουμε, λοιπόν, για να περάσει αυτή η νύχτα.

Και παίζαμε Mastermind ως το πρωί, ως τη στιγμή που με πήγες πια στο νοσοκομείο.

Και καθώς αναλογιζόμουν αυτή τη νύχτα, θυμήθηκα άλλη μια φορά όλες τις άτυχες εγχυμοσύνες μου.

Από την καθεμιά θυμάμαι την παραμικρή λεπτομέρεια. Από την αρχική χαρά ως την πίκρα του τέλους.

Ξαναείδα τον εαυτό μου, την πρώτη φορά, να βγαίνω πρωί πρωί από το μαιευτήριο μαζί με άλλες γυναίκες, όλες με τα νεογέννητα στην αγκαλιά, όλες μάλλον εκνευρισμένες, να φωνάζουν στους άντρες τους ότι δεν τις βοηθούσαν όπως έπρεπε ή ότι αργούσαν να φέρουν το αυτοκίνητο. Κι εγώ, με άδεια χέρια, να φάχνω ένα ταξί με τη βουβή κι αμήχανη μητέρα μου.

Το ίδιο βράδυ, μια και δεν είχα πια λόγο να κάθομαι στο σπίτι, ξανάπιασα τον ρόλο μου στο θέατρο.

Έπαιζα στην *Ηδονή της τιμιότητας* του Πιραντέλλο, μια κοπέλα που έκλαιγε γιατί είχε μείνει έγκυος εκτός γάμου και θα έχανε την τιμή της.

Εγώ βέβαια έκλαιγα για άλλο λόγο. Κι η ερμηνεία μου ήταν εξαιρετικά ρεαλιστική, άγρια και ακαλαίσθητη. Λέξη δεν έβγαινε απ' το κείμενο του Πιραντέλλο, μόνο λυγμοί και βογκητά. Κάποιοι θεατές σοκαρίστηκαν, με το δικό τους, κι ήρθαν στο καμαρίνι να διαμαρτυρηθούν.

Την επόμενη φορά είπα να λάβω τα μέτρα μου και να μείνω στο κρεβάτι για όσους μήνες θα χρειαζόταν.

Δε με πείραζε καθόλου. Ήταν λίγο σαν παιχνίδι.

Το κρεβάτι μου ήταν σαν ένα νησάκι απ' το οποίο δε θα μπορούσα να φύγω ούτε στιγμή. Εκεί έτρωγα, εκεί πλενόμουν. Διάβαζα κανένα βιβλίο. Αλλά την πιο πολλή ώρα δεν έκανα απολύτως τίποτα. Κοίταζα το ταβάνι, εντελώς ακίνητη κι ονειρευόμουν. Ήμουν σίγουρη ότι θα τα καταφέρω. Πού και πού αναρωτιόμουν αν θα χρειαζόταν να το ξανακάνω αυτό όταν θα περίμενα ένα δεύτερο παιδί, αλλά δεν ήταν της στιγμής.

Απέναντί μου είχα μια ασπρόμαυρη τηλεόραση όπου μπορούσα να βλέπω τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και τον Άγνωστο πόλεμο.

Μια φίλη που την είχαν στην ΕΣΑ περίμενε κι αυτή παιδί και ήξερα πως τη βασάνιζαν. Έτσι τις νύχτες έβλεπα στον ύπνο μου ότι μου έκαναν φάλαγγα και άλλα βασανιστήρια κι ότι τους έλεγα:

«Κάντε μου ό,τι θέλετε, αλλά προσέχετε το παιδί».

Τις μέρες όμως τίποτα δεν τάραζε την ευτυχία μου.

Δεν ασχολιόμουν όπως συνήθως με χίλια πράγματα. Ήξερα πως το μόνο που είχα να κάνω ήταν να μένω ακίνητη και να περιμένω. Δεν ανυπομονούσα. Η αναμονή ήταν από μόνη της ευτυχία.

Ένα πρωί, όμως, μόλις ξύπνησα άρχισα να κλαίω. Να κλαίω ασταμάτητα χωρίς να ξέρω το γιατί. Τηλεφώνησα στον γιατρό μου, που δε με πήρε πολύ στα σοβαρά, αλλά ήταν ευγενικός άνθρωπος και ήρθε να με παρηγορήσει. Ακούμπησε το χέρι του στην κοιλιά μου και αναστέναξε.

«Αντί να μεγαλώσει έχει μικρύνει» είπε. «Είναι νεκρό. Δεν έχεις πια λόγο να μένεις στο κρεβάτι. Σήκω και πήγαινε κάπου να διασκεδάσεις».

Σηκώθηκα και πήγα μέχρι το σαλόνι. Κάθισα σε μια πολυθρόνα και κοίταζα γύρω μου. Το δωμάτιο έμοιαζε ξένο. Είχε χειμωνιάσει κι είχαν στρώσει τα χαλιά.

Δυο μέρες αργότερα σύρθηκα ως το Στούντιο Άλφα και γύρισα μια κωμωδία, το *Αγάπη μου παλιόγρια*, όπου παρηγοριόμασταν με τον Βουτσά που μείναμε μαγκούφιδες γιατί δεν μπορέσαμε να αποκτήσουμε παιδιά. Σε δέκα μέρες την είχαμε τελειώσει την ταινία. Όταν βλέπω καμιά φορά τις πρώτες σκηνές όπου έρχομαι στο κέφι και χορεύω τσάρλεστον, μου φαίνεται απίστευτο ότι τις γύρισα πονώντας ακόμη και ματώνοντας.

Πήγα σ' ένα σωρό γιατρούς. Κανέννας δε μου έλεγε γιατί. Τι έπρεπε να κάνω. Πήγα και στο Λονδίνο, σ' έναν διάσημο γιατρό, σ' ένα μεγάλο νοσοκομείο. Δε θυμάμαι ακριβώς τι εξετάσεις μου έκαναν, απλώς εγώ ήμουν αλλιώς μαθημένη. Εκεί στάθηκα στην ουρά με πολλές άλ-

λες γυναίκες. Μαύρες, άσπρες, χοντρές, αδύνατες. Όλες μας με την κιλότα στο ένα χέρι και στο άλλο ένα κυπελλάκι με τα ούρα μας.

Ο γιατρός ήταν πολύ γέρος, ευγενικός και αδιάφορος. Το μόνο που μου είπε ήταν:

«You must realize that you are old, my dear».

Περπάτησα ως τον Τάμεση και στάθηκα κάμποση ώρα σε ένα γεφύρι. Ήμουν τριάντα έξι χρονών. Δεν το είχα σκεφτεί ως τότε ότι με πήρανε τα χρόνια.

Την επόμενη φορά έγιναν αλλιώς τα πράγματα. Ένα βράδυ που ήμουν πάλι ξαπλωμένη στο κρεβάτι και μου έκανε παρέα η φίλη μου η Μαρίνα,² με έπιασε ξαφνικά μια έντονη ναυτία. Είπα στη Μαρίνα ότι ήταν καλύτερο να φύγει. Μόλις έμεινα μόνη άρχισα να πονάω. Οι πόνοι έρχονταν κατά διαστήματα και δυνάμωναν. Υποθέτω ότι ήταν κάτι σαν τους πόνους της γέννας, αλλά όχι τόσο δυνατό.

Καταλάβαινα ότι κάτι έπρεπε να βγει από μέσα μου. Όταν βγήκε αυτό το κάτι το έβαλα σε ένα τάπερ για να το δείξω στον γιατρό, το φύλαξα στο ψυγείο και σουρώθηκα ως το κρεβάτι μου εξαντλημένη. Την άλλη μέρα ρώτησα τον γιατρό αν ήθελε να του πάω το τάπερ, μήπως βγάλει κανένα συμπέρασμα. Μου είπε ότι δε χρειαζόταν.

Σκεφτόμαστε με τον Γιάννη να υιοθετήσουμε ένα παιδί. Πήγα μάλιστα στο Μητέρα, όπου όλα έμοιαζαν να λειτουργούν ιδανικά, και κουβέντισα το θέμα με τους

2. Η Μαρίνα Καραγάτση.

υπεύθυνους. Μετά από λίγο όμως τα πράγματα χόλασαν μεταξύ μας και έπρεπε να χωρίσουν οι δρόμοι μας.

Τότε ο Γιάννης μού είπε:

«Ξέρεις κάτι; Λέω τώρα που χωρίζουμε να υιοθετήσουμε ένα παιδάκι για να έχουμε κάτι να μας δένει».

Ήταν μια πολύ τρυφερή ιδέα, αλλά λίγο παιδιάστικη.

Όταν άρχισα να μοιράζομαι τη ζωή μου μαζί σου, οι μέρες περνούσαν τόσο γλυκά που στην αρχή δεν τα σκεφτόμουν και τόσο όλα αυτά. Στο βάθος, όμως, είχα και μια κρυφή ελπίδα ότι μπορεί να γινόταν ένα θαύμα. Αφού είχε γίνει το ένα –να είμαστε μαζί–, γιατί να μην γινόταν κι ένα δεύτερο;

Αλλά όσο περνούσε ο καιρός, ο καημός μου ξανάβγαινε στην επιφάνεια πιο δυνατός από ποτέ.

Πήγα να δω κι έναν άλλο γιατρό. Μου έκανε τις απαραίτητες εξετάσεις και μετά μου είπε, πολύ χαρούμενος:

«Μην απελπίζεστε. Παρ' όλη την ηλικία σας έχετε αρκετές πιθανότητες να ξαναμείνετε έγκυος. Ίσως και δέκα τοις εκατό».

Το «αισιόδοξο» αυτό ποσοστό με τσάκισε.

Κι ο καημός μου πήρε τρελές διαστάσεις. Κατάθλιψη κανονική. Κάθε πρωί, μόλις άνοιγα τα μάτια μου έλεγα:

«Ποτέ, ποτέ δε θα γίνει».

Σκέφτηκα να πάω σε ψυχίατρο, αλλά δεν το αποφάσισα. Διάλεξα απλώς τον ψυχίατρο στον οποίο θα πήγαινα –αν πήγαινα– και του μιλούσα σαν να τον έχω απέναντί μου. Του έλεγα τα ίδια και τα ίδια κλαίγοντας γοερά.

Έτσι κάπως ανακουφίζόμουν. Αλλά ήταν στιγμές που έλεγα:

«Αυτό τον πόνο δεν τον αντέχω».

Μάζεψα και κάτι χάπια μήπως τα πάρω για να τελειώνω.

Αλλά η σκέψη δεν κρατούσε και πολύ, γιατί έλεγα στη συνέχεια:

«Αύριο όμως έχω να κάνω αυτό ή πρέπει να κάνω εκείνο. Άσ' το για την ώρα. Ίσως μεθαύριο!»

Νομίζω ότι πάντα θα έχω κάτι να κάνω αύριο ή μεθαύριο. Κάτι που μ' αρέσει ή που πιστεύω ότι είναι ανάγκη να το κάνω. Έτσι μάλλον δεν πρόκειται να φτάσω ποτέ στην αυτοκτονία. Στην κατάθλιψη, όμως, ήμουν και η πρώτη. Το ταλέντο μου για την κατάθλιψη ήταν πάντα εξίσου ισχυρό με το ταλέντο μου για την ευτυχία.

Εσύ ήξερες βέβαια ότι στενοχωριόμουν, αλλά δε σου έλεγα πόσο.

Απλώς δεν μπορούσα πια να χαρώ τα πράγματα όπως πριν.

Θυμάμαι ότι με γύριζες στη Βιέννη και μου έδειχνες όσα σου άρεσαν εκεί, κι εγώ τίποτα δεν μπορούσα να χαρώ. Η Βιέννη μού φαινόταν αδιάφορη και θλιβερή.

Κι ύστερα...

Η 25η Μαρτίου έπεφτε Δευτέρα κι ήμασταν στις Μηλιές με τον Σταμάτη και τη Μιράντα.³ Η γλυσίνα ολάν-

3. Ο ηθοποιός και σκηνοθέτης Σταμάτης Φασουλής· η ηθοποιός Μιράντα Ζαφειροπούλου.

θιστη σκέπαζε σχεδόν όλο το σπίτι. Μια λιακάδα μεθυστική.

Μας τηλεφώνησαν ότι θα είχαμε επισκέψεις, ανάμεσά τους και ο Γιάννης. Χάρηκα που θα έβλεπε το πρώην σπίτι του στις ομορφιές του. Η Μιράντα όμως μου έβαλε βιαστικά λίγο ρουζ στα μάγουλα και με χτένισε για να με βρει κι εμένα όμορφη ο «πρώην».

Κοιτάχτηκα στον καθρέφτη και μου άρεσα. Όλα μου άρεσαν. Ένιωθα σε μεγάλη φόρμα και ανεξήγητα ευτυχισμένη.

Όταν έφυγαν οι επισκέπτες αρχίσαμε να σκάβουμε με τον Σταμάτη για να φυτέψουμε ντοματιές. Σκάβαμε με λύσσα στον ήλιο του μεσημεριού. Όταν τελειώσαμε είχε πια νυχτώσει και αμάθητοι σε τέτοια είχαμε κουρασθεί τρομερά.

Το μόνο που θέλαμε πια ήταν να πέσουμε να κοιμηθούμε.

Τότε όμως μου τηλεφώνησες εσύ. Είχες υψηλό πυρετό και με ήθελες κοντά σου. Μπήκαμε κουτουλώντας στο αυτοκίνητο. Ούτε ξέρω πώς οδήγησα μέχρι την Αθήνα. Έφτασα στο σπίτι σου στη μέση της νύχτας και σε βρήκα να κοιμάσαι σαν πουλάκι. Το άλλο πρωί σου είχε πέσει ο πυρετός.

Και δυο τρεις μέρες αργότερα κατάλαβα ότι το θαύμα είχε συμβεί. Ήμουν α έγκυος. Ήμουν α σαράντα τριών χρονών και ήμουν α έγκυος. Από σένα.

Δεν τολμούσα να το πιστέψω. Είχα χαζέψει. Εσύ ήσουν κάπως τρομαγμένος με τη σκέψη αυτού του τρίτου παιδιού. Αλλά χαιρόσουν τη χαρά μου και έμοιαζες και λί-

γο περήφανος. Μου έλεγες βέβαια συνέχεια, για να με προετοιμάσεις, πόσο δύσκολη θα γινόταν σε λίγο η ζωή μου, αλλά εγώ αυτά δεν ήθελα να τ' ακούω.

Θυμάμαι ότι μου πήρες ένα κίτρινο φουστάνι που, όταν το φορούσα, μου φαινόταν ότι ξαναγινόμεουν εικοσάρα. Φόραγα, θυμάμαι, και μια ινδική πουκαμίσσα, πολύ φαρδιά, και η Άλκη⁴ με πείραζε λέγοντας ότι «είχα ντυθεί έγκυος».

Ένα βράδυ πήγαμε σε μια ταβέρνα που είχε μια μπανανιά.

Με τους φίλους σου. Τους καινούριους μου φίλους.

Τον Παύλο, τη Μίνα, τον Τίτο και τη Ρένα.⁵ Η Ρένα ήταν έγκυος κι αυτή με μια στρογγυλή κοιλίτσα. Αργότερα θα γεννούσε τη δεύτερη κόρη της, την Αλεξάνδρα, που τώρα τη συναντάω στο Κολωνάκι να σπρώχνει το καρότσι του δικού της παιδιού.

Δεν ξέρω αν θα τη θυμόσουν κι εσύ αυτή τη βραδιά στη Μπανανιά. Ήταν από τις ωραιότερες της ζωής μου. Μια γλυκιά πολύτιμη ανάμνηση.

Έφτασε το Πάσχα και ανεβήκαμε στις Μηλιές. Εσύ, εγώ, η μαμά μου, ο Σταμάτης και ο Λευτέρης.⁶

Μια τέλεια πασχαλινή εβδομάδα. Ο Σταμάτης μαγειρεύει κι ο Λευτέρης μάς διάβαζε Δημοσθένη Βουτυρά. Εγώ, ξαπλωμένη σε μια πολυθρόνα, σας χάζεα όλους κι ήμουν στον έβδομο ουρανό.

4. Η συγγραφέας Άλκη Ζέη.

5. Ο λόγιος και συγγραφέας Παύλος Ζάννας· η σύζυγος του Παύλου, Μίνα Ζάννα· ο ποιητής Τίτος Πατρίκιος· η σύζυγος του Τίτου, ιστορικός Ρένα Σταυρίδου-Πατρικίου.

6. Ο ηθοποιός και σκηνοθέτης Λευτέρης Βογιατζής.

Γυρίσαμε στην Αθήνα κι όλα πήγαιναν μια χαρά.

Ώρες ώρες ξάπλωνα, έκλεινα τα μάτια, και φανταζόμουν ότι ήμουν στις Μηλιές μαζί με το παιδάκι μου και του έλεγα:

«Αυτή τη γλυσίνα, αυτή την κερασιά, όλα για σένα τα φύτεψα».

Κι έκλαιγα από ευτυχία.

Ένα απόγευμα φόρεσα το κίτρινο φουστάνι μου και ετοιμάστηκα να πάω στην πρόβα της Ελεύθερης Σκηνής.

Μόλις όμως άνοιξα την πόρτα για να φύγω διπλώθηκα στα δυο απ' τον πόνο κι ένιωσα το αίμα να τρέχει όπως και τις άλλες φορές.

Κι έτσι βρεθήκαμε να παίζουμε Mastermind μια ολόκληρη νύχτα.

Όταν με έβαλες στο αυτοκίνητο το πρωί για να πάμε στο νοσοκομείο με ρώτησες, μια και πονούσα τόσο πολύ, αν ήθελα να κορνάρεις για να φτάσουμε πιο γρήγορα. Ήμουν αρκετά ψύχραιμη και σου είπα:

«Άσ' το καλύτερα».

Στο νοσοκομείο έκανα και το αστεϊάκι μου.

«Την πατήσαμε πάλι, γιατρέ».

Και με την ένεση του αναισθητικού η ανακούφιση ήταν υπέροχη.

Όταν ξύπνησα όμως, η αξιοπρέπειά μου είχε πάει περίπατο. Άρχισα να φωνάζω σαν αυτές τις γυναίκες που βλέπουμε στην τηλεόραση σε σεισμούς και άλλες καταστροφές.

«Το παιδί μου, το μωρό μου! Το παιδάκι μου!»

Κι ύστερα σε είδα: Ήσουν αγνώριστος. Τα μάτια σου βαθουλωμένα, τα μάγουλά σου ολόμαυρα από τα γένια μιας και μόνο νύχτας.

Και μου είπες:

«Θα κάνουμε ό,τι θέλεις. Θα πάρουμε ένα παιδάκι».

Δε θυμάμαι πια αν το πίστεψα τότε, ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε στ' αλήθεια να συμβεί. Το γεγονός όμως ότι το είπες ήταν από μόνο του ένα δώρο. Μια απίστευτη απόδειξη αγάπης.

Λίγες μέρες αργότερα –εγώ ακόμη πονώντας και ματώνοντας– πετάξαμε για ένα φεστιβάλ στο Βερολίνο, που το εγκαινίαζε μια παράσταση της τότε «Παιδικής» μου «σκηνης». Δεν πρόλαβα την παράσταση, ταξιδέψαμε την επόμενη μέρα και στη Φρανκφούρτη, όπου αλλάξαμε αεροπλάνο και συναντήσαμε τον θίασο.

Κι ο Σταμάτης μού είπε:

«Σκίσατε, κυρία Καλογεροπούλου».

Εκείνος είχε σκίσει, όχι εγώ. Αλλά ο τρόπος που μου το είπε, με τη δική του κωμική τρυφερότητα, ήταν μοναδικός.

Το χαρήκαμε κι οι δυο το φεστιβάλ. Εσύ που ήξερες και γερμανικά μου εξηγούσες όσα δεν καταλάβαινα. Μόνο που έκανε φοβερή ζέστη. Ούτε ένα κρύο νερό δεν έβρισκες να πιεις. Αλλά σε μια στιγμή έπιασε μια απότομη βροχή και θυμάμαι πως σταθήκαμε στην αυλή του θεάτρου κι αφήσαμε τη βροχή να μας κάνει μούσκεμα.

Όταν γυρίσαμε στην Αθήνα, μου έκανες άλλο ένα δώρο. Με έπεισες ότι ήμουν ικανή να γράφω ένα θεατρικό έργο. Και χωρίς να είμαι σίγουρη ότι θα τα καταφέρω, άρχισα να γράφω τον Οδυσσεβάχ.

Κι ένα άλλο δώρο ήρθε και με βρήκε από μόνο του.

Στο κατώφλι του σπιτιού μας στις Μηλιές ήρθε και κούρνιασε ένα αστείο γατάκι με μια μουτζούρα στη μούρη. Γουργουρίζε πολύ δυνατά και δεν έφευγε με τίποτα, ώσπου φύγαμε εμείς για την Αθήνα. Και μόλις γύρισα σπίτι κατάλαβα ότι αυτό το γατί μου ήταν απαραίτητο. Τηλεφώνησα σε μια γειτόνισσα:

«Μήπως είναι ακόμη εκεί ένα γατί με μια μουτζούρα στη μούρη;» τη ρώτησα.

«Αυτό με το μοτέρι;» μου είπε. «Ναι, εδώ είναι».

Καβάλησα το αυτοκίνητο και μόλις βρήκα το γατί το έβαλα σε ένα καλαθάκι και το 'φερα στην Αθήνα.

Κι έτσι μπήκε στη ζωή μου, στην πιο κατάλληλη στιγμή, η πιο έξυπνη και αγαπησιάρα γατούλα που γνώρισα ποτέ. Η δεσποινίς Μουτζούρα, που με ακολουθούσε σαν σκυλάκι και που απαντούσε πάντα όταν της μιλούσες. Μια ομιλούσα γάτα που έμεινε μαζί μας δεκαοχτώ χρόνια.

Στο μεταξύ, κάναμε μια έρευνα για το θέμα της υιοθεσίας.

Δυστυχώς δεν μπορούσαμε να απευθυνθούμε στο Μητέρα, μια και εσύ είχες ήδη δυο παιδιά.

Μας συμβούλεψαν να κάνουμε μια αίτηση στο ΠΙΚΠΑ Πεντέλης.

Είχα απόλυτη επίγνωση του πόσο δύσκολο ήταν όλο αυ-

τό για σένα. Αλλά τα έκανες όλα με το χαμόγελο. Ιατρικές εξετάσεις, συνεντεύξεις, επιθεώρηση του σπιτιού μας κ.λπ.

Η υιοθεσία θα γινόταν μονομερώς. Δηλαδή το παιδί θα το υιοθετούσα εγώ προσωπικά και δε θα είχε κανένα δικαίωμα σε περιουσιακά σου στοιχεία. Ούτε και στο όνομά σου.

Και μετά περιμέναμε τη σειρά μας.

Μια μέρα, καθώς ταξιδεύαμε για τις Μηλιές, ακούσαμε στο ραδιόφωνο μια τρελή ιστορία, για μια Γερμανίδα που δεν είχε καταλάβει ότι ήταν έγκυος και ξαφνικά γέννησε ένα κοριτσάκι.

Αυτά κάπου στη Λάρισα, αν θυμάμαι καλά. Κι εσύ μου είπες:

«Μήπως να πάμε να το πάρουμε;»

Η σκέψη ότι μια γυναίκα πέρασε μια ολόκληρη εγκυμοσύνη χωρίς να το καταλάβει μου ήταν απωθητική. Και όλο το πράγμα αρκετά τρομακτικό.

«Άσε» είπα «θα πάμε από τον κανονικό δρόμο».

Και κάποτε μας ειδοποίησαν ότι ήρθε η σειρά μας. Εσύ έμοιαζες πιο ψύχραιμος. Εγώ δεν έκλεισα μάτι όλη τη νύχτα. Ακόμη κι αν οι συνθήκες ήταν ιδανικές –υπέροχα μωράκια στη σειρά να σε περιμένουν–, πώς διαλέγεις ένα παιδί;

Θα προτιμούσα να το είχα βρει στο κατώφλι μου σαν τη Μουτζούρα. Θα το μάζευα χωρίς δεύτερη σκέψη. Αλλά να το διαλέξω ανάμεσα σε άλλα...

Έτσι, όταν φτάσαμε στο ΠΙΚΠΑ έτρεμα ολόκληρη.

Μας είπαν ότι βρέφος υπήρχε μόνο ένα, που το είχε γεννήσει μια τρελή μέσα σε μια σπηλιά και καλύτερα να μην το δούμε.

Ήταν όμως εκεί αρκετά παιδάκια. Όλα σε ηλικία που κανονικά θα έπρεπε να μιλάνε. Κανένα όμως δε μιλούσε. Ένα αγοράκι έξιυε συνέχεια το κεφάλι του και του είχαν φύγει τα μισά μαλλιά. Ένα μελαχρινό κοριτσάκι, μάλλον από την Ινδία ή κάτι τέτοιο, με κοίταζε με τεράστια λυπημένα μάτια.

Σε μια στιγμή μού φώναξε:

«Έλα να δεις ένα χαρούμενο παιδάκι!»

Ήταν ένα αγοράκι που κρεμόταν από τα σίδερα του κρεβατιού του και έκανε ακροβατικά. Έμοιαζε στ' αλήθεια χαρούμενο. Εγώ όμως δεν μπορούσα να σκεφτώ. Κόντευα να λιποθυμήσω. Οι κυρίες εκεί μου είπαν:

«Μήπως να ξανάρθετε μια άλλη φορά, πιο ήρεμη, και να κάνετε λίγο παρέα με τα παιδιά;»

Μου φάνηκε λογικό, και λίγες μέρες αργότερα, ξέροντας πια τι θα αντιμετωπίσω, πήγα εκεί χωρίς εσένα, αλλά με παιχνίδια και διάφορα καλούδια.

Κάθισα κάμποσο μαζί με τα παιδιά. Το μελαχρινό κορίτσι είχε πιάσει το χέρι μου και δεν το άφηνε. Ήθελα όλα να τα πάρω αγκαλιά. Ρώτησα για το παιδάκι που έκανε τα ακροβατικά. Η κυρία μού είπε ότι είχε ένα σοβαρό πρόβλημα υγείας και επίσης ότι η σωματική του ανάπτυξη δε θα ήταν κανονική. Θα έμενε πάντα υπερβολικά κοντό.

Αυτή τη φορά έφυγα τρομερά συγκινημένη. Όταν γύρισα σπίτι, σου είπα:

«Δεν ξέρω ποιο, αλλά ένα παιδάκι θα το πάρω».

«Ένα απ' αυτά;» με ρώτησες.

«Ναι» είπα «ένα απ' αυτά».

Και τότε μου είπες:

«Θα μου υποσχεθείς όμως ότι, αν το μετανιώσεις, δε θα μου το πεις ποτέ».

Αυτή η κουβέντα με τσάκισε.

Κατάλαβα ότι ήμουνα τρελή. Ότι δε γινόταν να φορτώσω σ' εσένα που είχες ήδη δυο θαυμάσια παιδιά ένα πλάσμα προβληματικό. Δε θα ήταν σωστό ούτε για σένα ούτε για τα παιδιά σου. Δεν ήταν δυνατό να σε αναγκάσω να κάνεις κάτι που ήξερα ότι δεν το ήθελες. Που θα το έκανες μόνο για μένα.

Η απόφαση ήταν ακαριαία και αμετάκλητη. Το θέμα είχε κλείσει. Αλλά όλη αυτή η διαδικασία μάς είχε φέρει ακόμα πιο κοντά.

Θυμάμαι ότι ένιωσα την ανάγκη να σου χαρίσω κάτι που να το θέλεις πάρα πολύ. Μια φορά είχες δει σε μια παράσταση του Λευτέρη ένα αναλόγιο. Μου είχες πει:

«Θα μου άρεσε πολύ να είχα ένα τέτοιο αναλόγιο και να ακουμπάω απάνω κάθε τόσο ένα ανοιχτό βιβλίο που να το χαζεύω».

Γύρισα όλα τα παλαιοπωλεία ψάχνοντας το κατάλληλο αναλόγιο.

Κανένα δε μου φαινόταν να είναι αυτό που ήθελες. Τελικά παρακάλεσα τον Λευτέρη να μου δανείσει το δικό του για να το αντιγράψω. Έτσι κι έγινε. Χάρηκες το δώρο μου, αν και στη συνέχεια δεν το χρησιμοποίησες και πολύ. Στέκεται ακόμη στο γραφείο σου και καμιά φορά ανοίγω εκεί πάνω κανένα βαρύ λεξικό.

Το θέμα του παιδιού δεν το ξανασυζητήσαμε ποτέ. Όχι ότι δεν το σκεφτόμουν. Αναρωτιόμουν συχνά τι να έγινε το αγοράκι που έκανε τα ακροβατικά ή το μελαψό κορί-

τσι που μου έσφιγγε το χέρι. Ακόμη αναρωτιόμουν συχνά πώς τα κατάφεραν άλλες γυναίκες, πιο ικανές από μένα, και υιοθέτησαν ένα παιδί από άλλο δρόμο.

Αναρωτιόμουν επίσης αν θα είχα γίνει πραγματικά μια καλή μητέρα. Κι αναρωτιέμαι ακόμη. Πίστευα τότε ότι ήμουν φτιαγμένη για κάτι τέτοιο, μπορεί όμως και να έκανα λάθος. Να μην ήταν αλήθεια.

Το σίγουρο είναι ότι μια εγκυμοσύνη, ακόμη και στην αρχή της, σε κάνει να νιώθεις κάτι πολύ δυνατό. Όταν το στήθος σου αρχίζει να βαραίνει και το κορμί σου ολόκληρο το νιώθεις αλλιώς, αλλάζεις και μέσα σου. Γι' αυτό είναι τόσο τρομερό όταν αυτό δεν καταλήγει πουθενά.

Εκείνο όμως που μπορώ να πω με σιγουριά –σ' το έχω πει, νομίζω– είναι ότι ακόμα κι αν αυτές οι περιπέτειες μαύρισαν ένα σημαντικό μέρος της ζωής μου, τα καλύτερά μου χρόνια, δε θα ήθελα να μην τις έχω ζήσει. Μαζί με τον πόνο μού χάρισαν στιγμές που ποτέ δε θα ξεχάσω.

Κι ούτε είναι αλήθεια –όπως νομίζουν μερικοί– ότι άρχισα να κάνω θέατρο για παιδιά επειδή δεν κατάφερα να γίνω μητέρα.

Τότε έλπιζα ακόμη πως θα ερχόταν μια στιγμή που το παιδί μου θα ήταν δίπλα μου στις πρόβες και στις παραστάσεις μου.

Μετά απ' όλα αυτά έβλεπα συχνά στον ύπνο μου ότι κρατούσα στην αγκαλιά μου ένα ζωάκι, ένα σκυλί ή ένα γατί σαν τη Μουτζούρα. Κι ότι όπως το κοιτάζα, το πρό-

σωπό του γινόταν σιγά σιγά ανθρώπινο. Ένα πρόσωπο μωρού.

Αλλά το πιο παράξενο και το πιο δυνατό όνειρο ήταν ένα άλλο, που συνέχιζα να το βλέπω τακτικά για πολλά ακόμη χρόνια.

Ένας κάμπος ατέλειωτος. Μέχρι τον ορίζοντα ολόιδιος, ολόισιος, κατάξερος. Το χώμα σκασμένο όπως στις φωτογραφίες της Αφρικής σε μεγάλη ξηρασία.

Είμαστε πάρα πολλές γυναίκες. Παραταγμένες συμμετρικά σ' όλο τον κάμπο. Και είμαστε όλες ίδιες. Γονατισμένες κατάχαμα με το μέτωπο ακουμπισμένο στο διψασμένο χώμα. Είμαστε όλες ακίνητες και περιμένουμε να βρέξει. Και είμαστε όλες ήρεμες, βαθιά ανακουφισμένες. Γιατί το ξέρουμε, είμαστε απόλυτα βέβαιες, ότι αργά ή γρήγορα θα βρέξει. Και θα βρέξει στην καθεμιά μας από ένα μωρό.

Αυτό το όνειρο δεν το είχα κρυφό. Σ' το είχα περιγράψει γιατί το έβρισκα παράξενα γοητευτικό.

Δε θυμάμαι πώς ένιωθα όταν ξυπνούσα μετά. Θυμάμαι μόνο ότι την ώρα που το έβλεπα ένιωθα μια τεράστια ανακούφιση.

Ο Κωστής όταν τον ζωγράφισε η μαμά, πολύ πριν γεννηθώ

Τότε που έδιωξα τον Ιταλό

Πότε θα πάω κι εγώ σχολείο;

Έτσι τον βλέπω κάθε μέρα στον υπολογιστή μου

Αυτήν είχε πάντα ο Κωστής στο γραφείο του

Να γράφεις επί έναν χρόνο ένα γράμμα στον αγαπημένο σου που «έφυγε» σημαίνει πως παρατείνεις την ύπαρξή του δίπλα σου, πως με κάποιον τρόπο καταφέρνεις να καταργήσεις την απώλεια. Αυτό θέλησε να κάνει η Ξένια Καλογεροπούλου τον Οκτώβριο του 2013, όταν η αυλαία έπεσε για τον επί 37 χρόνια σύζυγό της και σύντροφο ψυχής, Κωστή Σκαλιόρα. Πέτυχε όμως πολύ περισσότερα. Καθώς ανασύρει μνήμες, άλλοτε πικρές κι άλλοτε αστείες, για να τις αφηγηθεί στον Κωστή, η Ξένια Καλογεροπούλου πετυχαίνει να στήσει μπροστά μας μια Ελλάδα που πια δεν υπάρχει, αλλά που γέννησε κριτικούς σαν τον Κωστή Σκαλιόρα και ανθρώπους του θεάτρου σαν την ίδια: αστικά σαλόνια, λαϊκοί θίασοι, τα ελληνικά νησιά του '40 και του '50, η εμπορική κινηματογραφική παραγωγή και το μη εμπορικό θέατρο της δεκαετίας του '60, η εφταετία όπως την έζησαν, κυρίως, οι θεατράνθρωποι. Κι ύστερα, ο χρόνος κυλάει κι όλο εκείνο το παρελθόν ελίσσεται μέσα απ' τις δεκαετίες για να συναντήσει το παρόν μας, φέρνοντας μαζί του ό,τι άντεξε στον καιρό.

«Όταν διαβάζεις το *Γράμμα στον Κωστή* είναι σαν να έχεις απέναντί σου την Ξένια να σου μιλάει και να μη θες να σταματήσει».

Άλκη Ζέη

«Το βιβλίο αυτό είναι της Ξένιας για τον Κωστή. Συνάμα είναι και του Κωστή για την Ξένια. Πρόκειται, δηλαδή, για αμοιβαίο βιβλίο αγάπης. Διαβάζεται μιλώντας, χαρίζει και χαρίζεται. Διπλό χάρισμα. Μην το ξεχάσετε».

Δ.Ν. Μαρωνίτης

«Αδύνατο να αντισταθείς και να μη βυθιστείς μαζί με την Ξένια σ' αυτή της την "επιστροφή". Κι εκεί, να τος... Σου χαρίζεται γενναιόδωρα, ανενδοίαστος, μελαγχολικός, παιχνιδιάρης, αγέραστος και πεισματάρικα αισιόδοξος – ακριβώς όπως η ίδια – ο προσωπικός της *Ξανακερδισμένος χρόνος*».

Θωμάς Μοσχόπουλος

«Όποιος διαβάσει αυτό το βιβλίο θα αγαπήσει την Ξένια.

Αν την αγαπάει, θα την αγαπήσει διπλά».

Σταμάτης Φασουλής